6. Офіційний сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.fg.org.ua
8. Офіційний сайт НПФ «Дністер» [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.npf-dnister.com/page.php?id=68&
9. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua
10. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.uaib.com.ua
11. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. — 270с. — С. 129.

Статтю подано до редакції 02.06.13 р.

УДК 338.226

***Суслов О. П.**, д-р екон. наук, професор,*
професор кафедри інформаційного менеджменту,
***Тішков Б. О.**, старший викладач*
кафедри інформаційних систем в економіці,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІНДИКАТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовано доцільність використання індикативного планування у ринкових умовах. Досліджено сутність, функції і форми індикативного планування з врахуванням особливостей розвитку національної економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: індикативне планування, регулювання економіки, суб'єкт господарювання.

АННОТАЦИЯ. В статье обоснована целесообразность использования индикативного планирования в рыночных условиях. Исследована сущность, функции и формы индикативного планирования с учетом особенностей развития национальной экономики.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: индикативное планирование, регулирование экономики, хозяйственный субьект.

© О. П. Суслов, Б. О. Тішков, 2013

ANNOTATION. In the article the feasibility of using indicative planning in market conditions. Essence, function and form of indicative planning, taking into account the peculiarities of the national economy.

KEYWORDS: indicative planning, economic regulation, the entity.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток економіки України, її входження в європейську та світову економічну системи потребують відшукання ефективних інструментів, які дозволять ефективно здійснювати регулювання діяльності суб'єктів господарювання на всіх управлінських рівнях. Однією з форм непрямого державного впливу є індикативне планування, яке забезпечує у ринкових умовах поєднання державного регулювання і саморегулювання господарюючих суб'єктів. Розроблення теоретичних засад індикативного планування для потреб національної економіки передбачає ґрунтовне дослідження його сутності, функцій і форм і обумовлює актуальність і доцільність дослідження.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Суттєвий внесок у визначення поняття «індикативне планування» та обґрунтування його сутності зробили такі вчені, як Дудкін В.Е., Ландауер К., Петрова М.Н., Шнейдер Е. та ін. Проблематику індикативного планування як ефективного механізму управління у соціально-економічних системах досліджували Єрохін В. Г., Іванов Е.К., Йор В., Шаккум М.К. та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження історичного і соціально-політичного аспектів розвитку вітчизняної економіки показали, що найудалішою формою державного устрою є поєднання економічного централізму і ринкового саморегулювання. По суті це означає використання індикативного планування на макро- та мікрорівнях, яке продуктивно використовується протягом тривалого часу багатьма розвинутими країнами.

Уперше принципи індикативного планування були розкриті К. Ландауером у роботі [11], де зазначається, що планування базується на свідомій координації діяльності, а не на автоматичному погодженні, як при ринковому типі господарювання. За умови, що план узгоджується у результаті всезагального і вільного вирішення, у ньому проявляється пріоритет рішень, прийнятих у загальних інтересах, а не рішень окремих агентів.

Із певним ступенем умовності можна виділити підходи до визначення поняття «індикативне планування», які акцентують ува-

гу на його різних особливостях і функціях і спираються на досвід використання у розвинутих країнах (рис. 1).

Рис. 1. Існуючі визначення сутності індикативного плануванння

Окремі автори індикативне планування визначають як державне макроекономічне планування при самостійності підприємств. Тобто, це процес формування системи параметрів (індикаторів), що характеризують стан економіки країни відповідно до державної соціально-економічної політики і визначення заходів державного впливу на соціально-економічні процеси з метою досягнення значень вказаних індикаторів [2].

У роботі [1] стверджується, що у процесі індикативного планування держава в інтересах усіх громадян, із врахуванням потреб регіонів, а також суб'єктів ринку розробляє проекти економічного розвитку народного господарства (у тому числі приватного сектору), встановлює конкретні господарські орієнтири, включаючи макроекономічні параметри та забезпечені ресурсами структурні показники.

Остання дефініція близька до суті другого підходу, відповідно до якого індикативне планування — орієнтація приватних підприємств на виконання завдань, встановлених державою. Основною функцією індикативного планування у даному випадку є інформаційно-орієнтаційна, яка за змістом є мотиваційною [3].

Прихильники третього підходу, спираючись на досвід багатьох країн, підкреслюють, що індикативний план містить обов'язкові завдання для держсектору. Приватні підприємства орієнтуються на індикативний план держави за умови, що це для них не обов'язково. Відповідно державний план запропоновано тлумачити як систему показників, що дозволяють централізувати управління та здійснювати непряме регулювання різноманітних

секторів економіки, перш за все державного; він включає як орієнтовні показники (контрольні цифри), що мають лише інформативне значення для підприємств, галузей, областей, так і директивні показники — державне замовлення (важлива форма централізованого керівництва, що містить завдання з міжгалузевих поставок продукції), ліміти, економічні регулятори (ціни, податки, процентні ставки, економічні нормативи) [5].

Більшість авторів дотримуються четвертого підходу щодо суті індикативного планування, згідно з яким індикативне планування — механізм координації дій і інтересів держави та інших суб'єктів економіки. Крім інформаційного значення, таке планування виконує координаційну роль, тобто передбачається узгодження діяльності центру, галузей і підприємств у процесі самостійного розроблення останніми своїх виробничо-господарських програм. К. Ландауер запропонував модель планування, у межах якої керівництво впливає на економічний розвиток шляхом координації і надання інформації. Основним засобом реалізації цього виду планування повинен стати обмін планами та інформацією між керівництвом і приватними підприємцями. У результаті такого обміну утворюється модель економічного зростання. Ф. Оуелс називає економічне планування в умовах ринкової економіки «процесом подвійної координації економічної політики, що включає у себе пріоритизацію цих цілей та їх координацію у використанні наявних ресурсів для досягнення поставлених цілей» [12]. Вчені, які розділяють дану позицію, виходять перш за все із французької практики, де було максимально розвинуто інститут індикативного планування. Перехід у цій країні до індикативного планування дозволив на демократичній основі координувати позиції держави і приватного бізнесу. Замість побудови звичайної ієрархічної схеми «зверху-вниз», затверджувався план «знизу-вверх». План базувався на принципах консультування, узгодження і включав участь за рівноправних умов представників різних «групових інтересів». Він створювався у результаті багатоступеневих ітерацій, а у консенсусі відносно його реалізації зацікавлені всі учасники. Разом із тим, планові показники не є обов'язковими, а виступають як економічні індикатори, носії інформації відносно очікуваної економічної кон'юнктури.

Суттєво зазначити, що індикативне планування не обмежує свободу підприємця. Так, на думку Е. Шнейдера [13], індикативне планування залишає повну свободу господарським одиницям,

які приймають рішення, у приватному секторі, і лише здійснює вплив на клімат, у якому ці рішення створюються. Макроекономічні показники індикативного плану не є обов'язковими, це не перелік конкретних завдань підприємствам, підприємства беруть участь у їх реалізації настільки, наскільки це відповідає їх власним інтересам. Індикативні плани залишають центрам, що приймають рішення, свободу у виборі рішень і засобів для досягнення своїх власних цілей. Існуючі планові установи задовольняються запропонованими економічними цілями, визнаними пріоритетними у національному масштабі, і намагаються ці цілі узгодити. Роль підприємств в індикативному плануванні зводиться не лише до використання наявної планової інформації та виконання встановлених норм державою. Господарюючі суб'єкти здійснюють визначальний вплив на зміст цілей індикативного плану і характер способів їх досягнення.

Необхідно зауважити, що в основному індикативне планування визначається як координація і узгодження діяльності різних суб'єктів економіки. Основними складовими елементами планування є прогноз, побудова дерева цілей і, як основне, визначення і координація необхідних державних заходів. В. Йор [5] дає плануванню характеристику «прогнозуючого координування різноманітних видів діяльності» і підкреслює, що термін планування ні в якому разі не повинен обов'язково включати формування цілей і характеристику засобів державної економічної політики.

Таким чином, саме координаційна функція індикативного планування вважається основною. Інформування, орієнтація, стимулювання господарюючих суб'єктів на виконання плану в тих чи інших формах існують і у системі централізовано-директивного планування. Але зміст індикативного планування визначає рівноправну взаємодію державних інститутів і господарських одиниць, гармонізацію інтересів держави та приватного капіталу шляхом створення узгоджених орієнтирів і цілей розвитку, а також способів їх досягнення. Для цього необхідна побудова ефективних інформаційних потоків між центральною плановою установою і підпорядкованими їй ланками, при яких в ітераційному режимі досягається виконання плану для всієї системи у цілому. Не відіграє вирішальної ролі необов'язковість виконання плану, головним є безпосередня участь у плановому процесі підприємств і їх об'єднань, а також інших незалежних суб'єктів, включаючи регіональну і місцеву владу, суспільні організації.

Необхідно зазначити недоліки індикативного планування. Часто утворюється розрив між формальними методами підготовки плану від однієї і іншої сторін та реальними умовами його практичного здійснення. Невідповідність між показниками, зазначеними в індикативних планах, і показниками їх реалізації свідчить про їх орієнтуючий характер, у зв'язку з чим підкреслюється, що для оцінювання реалізації такого роду планів не стільки важливі їх кількісні параметри, скільки вирішення спільних задач. Такий підхід небезпідставний і певною мірою ілюструється структурними зрушеннями, досягнутими у ряді країн, які використовують індикативне планування.

Отже, можемо визначити індикативне планування як координуючий механізм управління ринковою економікою, який поєднує державне регулювання з її саморегулюванням. Індикативне планування враховує інтереси державних і недержавних суб'єктів (інститути місцевого самоуправління, управлінські органи корпорацій, фінансово-промислової групи тощо). Метою індикативного планування є систематизація і поглиблення інформації про ділову кон'юнктуру, інвестиції держави, витрати держбюджету з метою сприяння прийняттю найефективніших рішень. Інша важлива мета індикативного планування — формування системи індикаторів економічної діяльності держави, яка може зацікавити приватний сектор (перш за все, підприємців, що ризикують при вкладенні капіталу в ті або ті галузі економіки).

Крім того, індикативне планування виступає як сукупність процедур координації процесів планування на різних рівнях економіки [6]. При цьому, незалежно від рівня державного впливу, індикативне планування передбачає визначення чітких цільових орієнтирів розвитку і створення економічних механізмів, що забезпечують структурну перебудову господарства, консолідацію зусиль держави і приватного капіталу, підкріплення заходами державного регулювання і здійснення необхідних цільових програм (рис. 2).

Сутність змісту індикативного планування полягає не в розробленні та доведенні багатьох показників до виконання, а в науковій постановці і в обґрунтуванні цілей, задач, напрямів майбутнього розвитку і створенні дієвих засобів їх реального досягнення, методів реалізації державної соціально-економічної політики.

Рис. 2. Система координації у індикативному плануванні

Індикативне планування є ефективною формою організації взаємодії всіх ланок системи державних органів управління між собою і з регіональними органами управління в інтересах удосконалення економічної системи, окремих її елементів згідно із завданнями соціально-економічного розвитку.

Визначивши сутність і якісну специфіку індикативного планування, можна виділити його основні функції [7]:

адаптація до ринкового процесу взаємодії попиту і пропозиції;

оцінювання стану економіки через формування системи взаємозв'язаних індикаторів;

регулювання діяльності ринку завдяки впливу на його кон'юнктуру, проведення фінансово-кредитної політики у межах загальнонаціональної програми, визначення спектру параметрів, обсягів виробництва, динаміки попиту і пропозиції;

прогнозування та оцінювання на основі побудованих кількісних значень індикаторів майбутнього стану ринку, взаємоузгодження цілей розвитку економіки і засобів їх досягнення.

Індикативний план, не маючи директивного характеру, містить обмежене число показників і носить спрямовуючий, рекомендаційний характер. Але його роль як інструменту регулювання економіки значна. Окремі його цільові задачі, наприклад, ті, що стосуються підвищення технічного рівня виробництва, вирів-

нювання платіжного і торговельного балансу, важливі для життєдіяльності кожного підприємства і економіки у цілому [6].

Конструктивна роль індикативних планів виявляється у тому, що, не обмежуючи ініціативи приватного бізнесу, вони вказують, де і коли необхідно втручатись державі (якщо ринок не в силах виконати свої задачі), визначають загальний курс управління підприємством, інформуючи його про потенційний попит, стан справ у суміжних областях. Без них складно обґрунтовувати інвестиції, вони певною мірою впливають на урядові витрати, оскільки затвердження річних бюджетів відбувається із врахуванням планових орієнтирів. Індикативний план повинен бути збалансований за матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами. Відсутність реальних ресурсів у даний час допускає можливе отримання їх у майбутніх періодах.

Індикативний план органічно сполучає в єдиному концептуальному документі прогнозні розрахунки, державні програми, систему регуляторів, обсяги державних інвестицій і можливості впливу на динаміку функціонування структур на макрорівні. При вдалій економічній кон'юнктурі індикативний план виступає стимулюючим фактором економічного зростання при прямому і непрямому способі державного регулювання. Використання його дозволяє реалізовувати масштабні соціальні програми. На основі індикативних планів, як показує практика зарубіжних країн, визначаються глобальні елементи структурної програми держави, структура експорту-імпорту, основні інвестиційно-інноваційні напрями, напрями реформування соціальних умов і соціальних структур, показники рівня якості життя населення.

Активно розвиваючись у державах із ринковою економікою, індикативне планування існує в різних формах. Даний факт пов'язують із різноманітністю задач державного регулювання економіки. М.Н. Петрова у [5] зобразила зв'язок основних форм індикативного планування у вигляді, поданому на рис. 3.

Основна функція кон'юнктурної форми планування полягає у покращенні економічної кон'юнктури шляхом комплексного дослідження бюджетно-фінансових, грошово-кредитних регуляторів. У даний час кон'юнктурна форма є вищою формою економічних відносин при складанні та узгодженні програм розвитку економіки ряду держав.

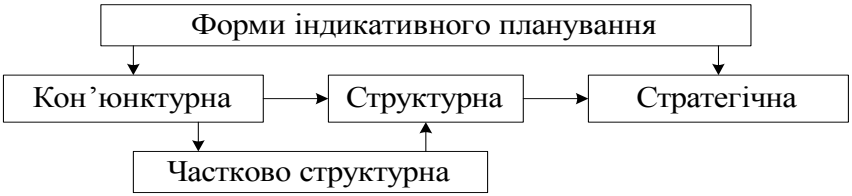

Рис. 3. Основні форми індикативного планування

На відміну від кон'юнктурної структурна форма індикативного планування подається у розгорнутішому вигляді. Призначення цієї форми полягає у забезпеченні реалізації структурної політики держави по відношенню до окремих регіонів, галузей, корпорацій шляхом детального узгодження дій та інтересів суб'єктів господарювання та держави. Необхідно додати, що структурна форма виникає, як правило, у випадку залучення приватних підприємців і регіональних органів управління до реалізації індикативних планів за допомогою пільгових кредитів, податкових пільг.

У стратегічній формі індикативного планування узгоджуються інтереси суб'єктів господарювання всіх рівнів економіки. Особливістю даної форми є її прояв як способу організації розроблення і реалізації довгострокової економічної політики.

На сучасному етапі у розвинутих країнах індикативне планування набуває інших форм, іншим став рівень втручання державного керівництва в економіку. У країнах, які практикують індикативне планування вже кілька десятиліть, існує тенденція збільшення частки ринкового саморегулювання.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про доцільність використання індикативного планування у вітчизняних умовах, що характеризуються мінливістю, невизначеністю та різким збільшенням впливу зовнішніх чинників на процеси управління. Дослідження сутності індикативного планування показало, що воно носить орієнтуючий характер, що його основна функція — інформування як державних, так і недержавних суб'єктів господарювання. Тобто, під індикативним планом слід розуміти систему показників, на основі яких можна здійснювати непряме державне регулювання різних секторів економіки, враховуючи інтереси як дер-

жавних, так і недержавних суб'єктів господарювання, регулюючи при цьому ринкову рівновагу.

Література

1. *Дудкин В.Е.* Индикативное планирование: о сущности и методологическом инструментарии / В. Е. Дудкин // Российский экономический журнал. — 1997. — № 4. — С. 48—61.

2. Индикативное планирование — механизм координации деятельности государственных и негосударственных субъектов управления экономикой / В. Е. Дудкин, Ю. П. Петров // Российский экономический журнал. — 1998. — № 6. — С. 55—65.

3. *Ерохин В.Г.* Индикативное планирование в системах управления социально-экономическими процессами / В. Г. Ерохин // Сборник трудов по науке и технике. — 2001. — С. 35—42.

4. *Иванов Е.* Индикативное планирование развития экономики / Е. Иванов // Экономист. — 1993. — № 9. — С. 67—73.

5. *Петрова М.Н.* Индикативное планирование: вопросы теории и методологии / М. Н. Петрова. — Казань, 2000. — 356 с.

6. *Суслов О.П.* Концептуальный подход к разработке моделей индикативного планирования / О.П. Суслов // Информатизация на Украине: сб. науч. трудов. — К.: Головной НИИ проблем информатики Минэкономики Украины. — 1991. — С. 107—111.

7. *Тішков Б.О.* Індикативне планування на підприємстві: концепції і перспективи / Б.О. Тішков ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана // Економіка та підприємництво : зб. наук. пр. — К. : КНЕУ, 2006. — Вип. 16.– С. 268—275.

8. *Masse P.* French Methods of Planning // The Journal of Industrial Economics. — 1962. — November.

9. *Mead James*. The Theory of Indicative Planning. Manchester, Uk: Manchester Univ. Press, 1970.

10. *Schneider E.* Planung, Programmierung und Koordinierung. — Weltwirtschaftliche Archiv, 1964, Bd. 93.

11. *Tinbergen J.* Central Planning / J. Tinbergen. — New Haven and London, 1964.

Статтю подано до редакції 28.05.13 р.